

Van: Stichting Behoud Waterlinie Bommelerwaard
Erichemseweg 16
4117 GJ Erichem

datum: 29-09-2014

Betreft: Beschrijving ontwerp fortwachterswoning en bergloods en inrichtingsplan

Locatie: op het terrein van de batterij onder Poederoijen

Inleiding

De batterij onder Poederoijen, onderdeel van de verdedigingswerken van de Nieuw Hollandse Waterlinie, heeft een grote cultuurhistorische waarde en wordt al jaren beheerd door Staatsbosbeheer. Het beheer heeft met name betrekking gehad op de natuur en in het bijzonder op de instandhouding van vleermuissoorten. De batterij verkeerde in erg slechte staat. Stichting Behoud Waterlinie Bommelerwaard heeft zich het lot van de batterij aangetrokken en zich voorgenomen de batterij veilig te stellen voor de toekomst.

Dit heeft inmiddels geresulteerd in een reconstructie van de toegangsbrug over de gracht naar het bomvrij gebouw en de restauratie van het bomvrij gebouw in 2012.

Om de staat van de batterij te waarborgen voor de toekomst dient deze beheert en onderhouden te worden. Tevens heeft de Stichting tot doel de batterij open te stellen voor publiek en het terrein een aantrekkelijke en toegankelijke inrichting te geven.

Het oorspronkelijke inrichtingsplan van de batterij onder Poederoijen omvatte naast het bomvrij gebouw een bergloods en een fortwachterswoning. Beide bouwwerken zijn niet meer op het terrein aanwezig. De Stichting heeft tot doel de bouwwerken te reconstrueren, zodat het oorspronkelijke inrichtingsplan hersteld kan worden. Tevens kunnen deze bouwwerken zodanig worden ingevuld, dat er een duurzame oplossing komt op het gebied van beheer, recreatie, cultuurhistorische kennisoverdracht en financiële draagkracht.

De bergloods en de fortwachterswoning

In 1888 werd op het terrein van de batterij onder Poederoijen een bergloods opgericht. Deze bergloods, met een footprint van ongeveer 9,5 m x 8,0 m, werd op een betonnen fundament gebouwd en werd volgens de ontwerp-tekening aan de noordzijde voor het bomvrij gebouw geplaatst.

Hoewel er geen bestek (meer) is van de aanleg van de fortwachterswoning, kan uit het Genieregister worden opgemaakt dat deze woning rond 1885 gebouwd is. Deze fortwachterswoning, met een footprint van ongeveer 14,5 m x 9,5 m (met uitbouw: 17,5 m x 9,5 m), heeft namelijk tijdens het uitvoeren 'van het bestek van de werkzaamheden van ondergeschikt belang' als directieverblijf gediend. Bij voltooiing van deze werkzaamheden is het directieverblijf tot fortwachterswoning bestempeld. Deze woning heeft rechts van de toegangsweg gestaan. De bomen op de voorgrond zijn nog steeds aanwezig en geven een beeld waar de woning gestaan heeft. De oorspronkelijke tekeningen zijn terug te vinden in bijlage 1.

De opgave

De fortwachterswoning en de bergloods worden op de oorspronkelijke locaties gereconstrueerd. Deze locaties zijn terug te vinden in bijlage 2. De reconstructie houdt in dat de oorspronkelijke contouren, sferen en materialisaties van de fortwachterswoning en bergloods als onderlegger dienen voor de nieuw te realiseren gebouwen.

Daarnaast wordt gestreefd naar optimalisatie, waarbij het gebruik van de gebouwen optimaal benut kunnen worden. Daarbij wordt van de mogelijkheid gebruik gemaakt beide gebouwen te voorzien van een kelder, waar additionele voorzieningen (zoals bijvoorbeeld opslag en sanitaire voorzieningen) en wellicht ook expansieruimten in kunnen worden ondergebracht.

De ontwerpen voldoen, met respect voor de oorspronkelijkheid, aan de huidige normen op het gebied van bouwtechniek, bouwfysica, duurzaamheid en onderhoudsvriendelijkheid. De nieuwe gebouwen bevatten een hoge mate van vrije indeelbaarheid en multifunctionaliteit, zodat de toekomstige gebruiker(s) de gewenste invulling zelf kunnen organiseren.

1.0 Fortwachterswoning

bestemming

Als onderdeel van fiets- en wandelroutes biedt de fortwachterswoning een rustmoment voor bezoekers in een bijzondere omgeving. Naast een informatief platform behuist het gebouw een horecagelegenheid, waar een hapje en een drankje genuttigd kan worden. In de kelder zijn additionele voorzieningen ondergebracht, evenals een expansieruimte voor activiteiten. Op de eerste verdieping is een bovenwoning gecreëerd voor de beheerder/gebruiker van het terrein.

architectuur

Het doel is betekenis te geven aan de nieuwbouw welke een relatie legt tussen de oorspronkelijke beleving van de batterij en het huidige gebruik.

Het oorspronkelijke silhouet van de fortwachterswoning is als onderlegger gebruikt voor de nieuwbouw. De houten geveldelen en dakbedekking sluiten aan op de sfeer van bewoning op de bovenverdieping en refereren aan de oorspronkelijk houten fortwachterswoning. Met de functie van wonen op deze plek en met als doel het beheren en toezicht houden van de batterij wordt opnieuw aansluiting gevonden op de authentieke beleving: de wacht houden.

In het kader van het inundatiesysteem is de oorspronkelijke fortwachterswoning gesitueerd op een terp. Deze terp is in het huidige landschap nog steeds zichtbaar en wordt in de nieuw te realiseren fortwachterswoning gebruikt om de verschillende niveaus te beleven.

De noordwest- en zuidwestgevel is zodanig ontworpen dat er van binnenuit een panoramabeeld ontstaat richting het bomvrij gebouw. Vanaf de dijk bekeken moet de zuidoost- en zuidwestgevel voor een aantrekkelijke werking zorgen op het publiek.

2.0 Bergloods

bestemming

De in 1888 gebouwde bergloods was bestemd voor de opslag van kanonnen met uitrusting en inundatiematerieel voor de nabijgelegen inundatiesluizen. Omdat het geschut na 1870 een toenemend aantal onderdelen kreeg, waren remises voor opslag te vochtig geworden; daarom

bouwde men na 1875 artillerie- en bergloodsen. De bergloods lag links voor de bomvrije kazerne.

De functie van de nieuw te realiseren bergloods krijgt een veelzijdig karakter. Naast expansieruimte voor het bomvrij gebouw kan het dienst doen als landwinkel en educatieve doeleinden. Deze invulling kan over twee verdiepingen worden verdeeld: de begane grond en het souterrain.

architectuur

De contouren van de bergloods refereren eveneens aan de oorspronkelijke hoofdvorm van het gebouw. De gevels en dakbedekking worden bekleed met cortenstaal. Cortenstaal heeft als eigenschap dat het oppervlak van het materiaal onder invloed van water gaat corroderen, waardoor het zichzelf beschermd. Op deze wijze wordt met de materiaalkeuze een relatie gelegd tussen de nieuwe loods en de oorsprong van de verdedigingswerken: bescherming door water.

Door de zichtbare kapconstructie op de begane grond wordt het industriële karakter van de loods zichtbaar. Deze openheid zorgt ook voor een ruimtelijke beleving, met wijds uitzicht over de gracht.

Met een royale trapconstructie aan de noordwestzijde van het gebouw ontstaat er een verbinding met het souterrain. De gevelinvulling zorgt ervoor dat er veel licht in het souterrain komt, zodat deze ruimte bruikbaar wordt voor verschillende doeleinden. Door tussen de bergloods en de gracht een terras te creëren ontstaan er tevens recreatieve mogelijkheden.

3.0 Fortterrein

Het restaureren van het bomvrije gebouw en de brug en het toevoegen van een eigentijdse fortwachterswoning en bergloods maakt onderdeel uit van een totaal-plan voor de batterij van Poederoijen, waarbij het fort 'in staat van verdediging' wordt gebracht. De essenties van de ruimtelijke opbouw van de batterij in oorlogstijd worden hersteld om het verhaal van de Waterlinie zichtbaar te maken aan bezoekers. Hiermee contrasteert het fort met de tweeling-batterij onder Brakel. Daar behoudt de batterij de huidige verruigde uitstraling, gericht op natuurontwikkeling en extensieve recreatie.

forteiland

Het militair aardwerk van het forteiland wordt in essentie teruggebracht, met de oorspronkelijke hoogtematen en profielen. Herprofilieren van de batterij is een belangrijke maatregel omdat hierdoor de essentie van de batterij zichtbaar wordt: het is een opstelplaats voor geschut, ter verdediging van het Maas-acces. Herstel van het grondwerk betekent dat de vier kanonopstelplaatsen aan de frontzijde van de batterij weer beleefbaar worden, met bijbehorende hellingbanen voor transport van het geschut.

De geschutsplaatsen worden gemarkeerd met vier 'geschutsbanken' (zie bijlage). Deze betonnen elementen kunnen worden gebruikt om op te zitten, op te staan om uitzicht te krijgen op de Maas en om informatie te geven over het functioneren van de batterij.

De borstwering van de geschutsplaats bestaat uit een steile wand. Deze wordt op eigentijdse wijze gematerialiseerd met cortenstalen planken (bijlage). Hierdoor ontstaat aansluiting op de materialisatie van de bergloods en de opbouw van de batterijen langs de Diefdijklinie.

Bovenop het grondwerk van het bomvrij gebouw wordt een uitzichtlocatie gemaakt, refererend aan de historische uitkijkpost. Er wordt een taludtrap en een hekwerk geplaatst, afgestemd op het recent geplaatste hekwerk langs de bovenzijde van het bomvrij gebouw.

Het inrichtingsplan gaat uit van de historische militaire plattegrond. Aan de keelzijde (oosten) is het historisch plan enigszins aangepast aan de behoeften van de huidige tijd. Rondom de nieuwe bergloods is ruimte gemaakt voor recreatief gebruik in de vorm van een terras en een verbinding met de fortgracht. Ook het plein voor het bomvrij gebouw is groter dan de oorspronkelijke opzet om meer ruimte voor recreatief gebruik te krijgen. Het plein wordt uitgevoerd in gebakken klinkers voor een goede toegankelijkheid.

De haag rondom de batterij – van oorsprong een militaire versperring - wordt hersteld en waar nodig aangevuld. De twee aanwezige bomen aan de frontzijde van de batterij blijven behouden. Deze maken geen onderdeel uit van het militair plan, maar zijn wel van belang als baken in het landschap voor de vleermuizen.

fortgracht

De natte gracht van de batterij wordt gebaggerd om open water voor de toekomst te behouden. Hierbij zijn de grachtcontouren van het militair plan leidend. De gracht krijgt steile oevers, waardoor een scherpe overgang tussen land en water bereikt wordt. De grond dam wordt verwijderd waardoor de gracht de batterij weer geheel omringd en de gerestaureerde brug de enige toegang tot het forteiland vormt.

Met het baggeren blijft de 'uitgezakte' grondvorm aan de oostzijde van de batterij (westoever gracht) bestaan. Deze is ontstaan tijdens de aanlegfase van de batterij, waar tijdens de bouw ernstige verzakingsproblemen aan de orde waren. De uitgezakte grondvorm herinnert aan dit historisch verhaal (en handhaving is mogelijk van belang voor de stabiliteit).

glacis en limietpalen

Het glacis op de buitenoever van de gracht blijft intact. Een route in de vorm van een gemaaid graspad maakt een 'rondje fort' mogelijk. De nog aanwezige limietpalen op de oorspronkelijke militaire landsgrens blijven behouden. Indien er limietpalen ontbreken zal overwogen worden nieuwe limietpalen (ontwerp Diefdijklinie) terug te plaatsen om zo de oorspronkelijke grens in de toekomst herkenbaar te houden.

toegangskade

De toegangskade van de Maasdijk naar het forteiland wordt opnieuw geprofileerd, in lijn met het herstel van het aardwerk op de batterij. Het wordt een strakke graskade. Uitzakkingen en aanhechtingen bij de grond dam worden verwijderd. Op de kade wordt een weg met halfverharding aangelegd waardoor de toegankelijkheid verbeterd wordt met behoud van het landelijk karakter. Aan het begin van de kade, na de afslag van de parkeerplaats, wordt een slagboom geplaatst (handboek Liniemeubilair).

tuingrond fortwachterswoning

Naast de fortwachterswoning wordt een nieuwe hoogstamboomgaard geplant. Deze verwijst naar de voormalige tuingrond van de fortwachter. De vitaliteit van de bestaande fruitbomen rondom de terp van de fortwachterswoning wordt nader onderzocht. Afhankelijk van de uitkomst van het onderzoek wordt gekozen voor behoud of herplant.

parkeren

De nieuwe toeristisch-recreatieve functie van de batterij vraagt om een parkeergelegenheid. Deze wordt gerealiseerd in een bestaande open ruimte in het bos ten westen van de batterij. Zo ontstaat een 'gedekte' parkeerplaats. De opbouw van de parkeerplaats voegt zich op organische wijze naar de vorm van de open plek. Ook de materialisatie is gericht op het groene karakter van de plek. Een pad van grasbetontegels vormt de route, de parkeervakken worden gemaakt van gefundeerd gras. Naast het faciliteren van de exploitatie van de batterij is de parkeerplaats te gebruiken als vertrekpunt voor wandelroutes door de Boezem van Brakel en de agrarische polder.

Naast de parkeerplaats in het bos wordt langs de toegangskade, nabij de brug naar het forteiland, een kleine parkeergelegenheid gemaakt in de vorm van een verbreding van het pad. Deze parkeerplek is niet bedoeld voor recreanten, maar als incidentele parkeerplaats voor ondersteunende werkzaamheden op het eiland. De nieuwe fortwachter krijgt een kleine parkeergelegenheid bij de entree naar de woning.

paden en routes

Een routestelsel van vlonders ontsluit de parkeerplaats met de batterij, de fortwachterswoning en de wijdere omgeving. Het gebruik van vlonders maakt het natte karakter van het landschap expliciet.

Graspaden langs de wetering en rondom de gracht maken korte ommetjes mogelijk en takken aan om het in ontwikkeling zijnde routestelsel door de Bommelerwaard.

Daar waar het recreatief gebruik intensiever is, wordt er steviger verharding gebruikt. Zo wordt de entree van de Maasdijk tot aan het forteiland halfverhard. Ook rondom de nieuwe fortwachterswoning worden delen verhard. En het plein voor het bomvrij gebouw en de bergloods wordt voorzien van klinkers.

grasveld ten westen batterij

Het grasveld ten westen van de batterij, direct naast de kade, wordt geëgaliseerd en opnieuw ingezaaid voor recreatief gebruik, zoals sport en spel of een zomerse picknick. Hierbij blijft de poel in de zuidwesthoek behouden.

waterzuivering

Indien bij de nadere uitwerking van de nieuwe functies blijkt dat een helofytenfilter gewenst is, zal worden onderzocht of deze in het rietmoeras ten westen van de batterij kan worden aangelegd. Een zuiverend rietmoeras gaat goed samen met de mogelijkheden die het landschap hier biedt én kan tevens een recreatief aantrekkelijk gebied opleveren. De technische en ruimtelijke uitwerking dient - gezien de complexiteit - als deelproject opgepakt te worden.

verlichting

Duisternis is een belangrijke kernkwaliteit in het landschap van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Er zal daarom terughoudend worden omgegaan met verlichting op het terrein van de batterij. Buitenverlichting zal nodig zijn bij de fortwachterswoning, bij de bergloods, mogelijk op het plein bij het grondgedekte gebouw, op de parkeerplaats en langs de route van de parkeerplaats naar de toegangskade.

Bij de gebouwen zal bij de nadere technische uitwerking worden gezocht naar verlichting geïntegreerd met de gebouwen. Plaatsing van losse verlichtingsmasten wordt zoveel als

mogelijk voorkomen. Ook bij de parkeerplaats zal gezocht worden naar een passende manier om verlichting in te passen in het karakter van het bosgebied en mogelijk door inbouw in het vlonderpad.

recreatieve voorzieningen

Ter facilitering van het recreatief gebruik wordt er een aantal fietsenrekken geplaatst, bij de entree naar de fortwachterswoning en op het grasveldje voor de brug naar de batterij. De exacte locaties zullen worden aangewezen bij plaatsing in het terrein. [Mick, voor hoeveel fietsen wil je ruimte maken?] Op de kade bij de brug wordt een informatiepaneel geplaatst. Zowel de fietsenrekken als het informatiebord komen uit het handboek Liniemeubilair.

natuur

De batterij onder Poederoijen krijgt een toeristisch-recreatief gebruik, maar met respect voor de natuurwaarden zoals de vleermuizen. De openingstijden worden afgestemd op de regelgeving omtrent de vleermuizen en in het bomvrij gebouw zullen – in overleg met deskundigen – kleinschalige voorzieningen (zoals wegkruipvoorzieningen en maatregelen voor de luchtvochtigheid) geplaatst worden ter verbetering van het leefklimaat van de vleermuizen. Het terrein behoudt een groene inrichting, indien mogelijk blijven de beide grote bomen op de batterij gehandhaafd tijdens de uitvoering, de haag wordt hersteld en aangevuld en er wordt een nieuwe boomgaard aangeplant.

beheer

Bij de inrichting van de batterij conform de historische militaire principes hoort een maaibeheer gericht op goed betreedbare hellingbanen en vlakke delen waar de bezoekers zullen komen, zoals bij de kanonopstelplaatsen en de uitzichtlocatie. Ook de steile taluds op de batterij zullen intensief gemaaid worden, voor de herkenbaarheid van het militair profiel en de instandhouding van het steile talud.

Het buitentalud van de batterij en het gras rondom de haag kan in een lagere frequentie gemaaid worden omdat het militair grondwerk hier minder kleinschalig is en hier geen recreatieve betreding zal zijn. (Ter referentie: de recreatieve delen van de batterijen Diefdijk zullen 6x per jaar gemaaid worden, de extensievere delen 4x per jaar). Ook de haag krijgt een beheer gericht op het verkrijgen en behouden van een strak en dicht uiterlijk.

Een deel van de recreatieve paden wordt uitgevoerd als graspad. Ook hier moet gedacht worden aan een maaifrequentie van ca. 6x per jaar.

In totaliteit krijgt de batterij een 'strak' verzorgd uiterlijk, passend bij het historische vertrekpunt van de inrichting en het beoogd recreatief gebruik: een hoog kwaliteitsniveau van de openbare ruimte. Dit in contrast met de batterij onder Brakel waar het beeld meer verruigd zal zijn, passend bij de hoofdkoers van natuurontwikkeling.

Na de technische uitwerking zal er een beheerplan worden opgesteld voor alle onderdelen van de terreininrichting. Naast het maaibeheer van de batterij en de haag komen daarbij ook de parkeerplaats, de kade, de omgeving van de fortwachterswoning, de paden en de boomgaard aan bod.

Materialisatie:

- klinkers plein grondgedekt gebouw: Euroton Forresta DF
- halfverharding toegangsweg: morainesplit (fractie 8/11 mm)